

ville konkludere mere på det overordnede plan. Eksempelvis sammenfatter KEF på s. 150, at Sæbys andel af uægte børn ligesom flere andre købstæder var ca. 10 % omkring 1755, ca. 5 % omkring 1775 og ca. 15 % omkring 1807, men han skriver, at han helt vil undlade at forklare denne udvikling. KEF's fokus er andre steder, f.eks. på forskelle og ligheder mellem Sæby og Læsø og på, at både de retslige instanser og det lokale miljø udviste en stadig mere sympatisk og human tilgang til mødrene i løbet af 1700-tallet. F.eks. kom der ikke en eneste kvinde i arresten efter 1782 for usædelighed i Sæby, og lokale folk hjalp i stadig stigende grad med at betale de efterhånden symbolske bøder for usædelighed. Bogen kommer vidt omkring og må klart anbefales.

Peder Dam

| JØRGEN MÜHRMANN-LUND: *Borgerligt regimente. Politiforvaltningen i købstæderne og på landet under den danske enevælde*, Museum Tusculanums Forlag, København 2019, 464 s., 375 kr.

I april 2012 forsvarede Jørgen Mührmann-Lund sin ph.d.-afhandling ved Institut for Kultur og Globale Studier, Aalborg Universitet, og det er dette værk, der nu foreligger på tryk i en revideret udgave.

I en af vore ældste leksikalske opslagsværker, Christen Ostensen Weylles *Glossarium Jurido-Danicum* (1641), defineres politi som en „gemeen Borgerligt Regimente i Kiøbstæderne“, og her har Jørgen Mührmann-Lund ikke alene hentet titlen til sin bog, men også en del af inspirationen til den problemstilling, som han i sin tid satte sig for at udforske i sit ph.d.-projekt. Læser man videre i Ostensen Weylles korte politirubrik, fremgår det, at byernes borgmestre og borgerråd „skulle holde god Skick oc Politj i Kiøbstæderne“, hvilket skulle ske ved at ansætte dygtige lokale embedsmænd og ved at fastsætte regler for livet i byen, herunder ikke mindst de vigtige markedsfunktioner. Denne definition lå på mange måder fint i forlængelse af det oprindelige politibegreb gående tilbage til oldtidens Grækenland, hvor „politeia“ betegnede den gode regering og den gode orden i en græsk bystat (polis). Derimod afskiller den sig noget mere fra nutidens opfattelse, der først og fremmest ser politiet som statsmagtens og centralregeringens redskab i kampen for at opretholde ro og orden og garantere borgernes og statens sikkerhed.

Og hermed er vi lige med ét inde i den problematik, som Jørgen Mührmann-Lund undersøger, for hvordan gik det nu med „politien“ under enevælden? Bevarede købstædernes borgmestre og borgere kontrollen over byernes administration, eller blev de rendt over ende

af de centralistiske enevældige magthavere i København, der ønskede at forvandle købstædernes indvånere til lydige, kontrollerede undersåtter? Dette spørgsmål, som i forfatterens pen lyder: Socialdisciplinering eller „god politi“? (s. 11), er Mührmann-Lund langt fra den første – og sikkert heller ikke den sidste – der har stillet sig; for navnlig i Tyskland har jurister og historikere kastet sig over dette tema. Det hænger i høj grad sammen med, at der findes bevaret et meget omfattende kildemateriale i form af politiordninger, hvori de enkelte bystyrer fastsatte detaljerede regler for livet inden for murene. I 1996 påbegyndte juristerne Karl Härter og Michael Stolleis udgivelsen af *Repertorium der Polizeyordnungen der Frühen Neuzeit*, som indtil nu er udkommet med 12 bind, hvoraf det niende fra 2008 er professor Ditlev Tamms 1271-sider store dobbeltbind med de danske og slesvig-holstenske politiordninger. Ikke overraskende har denne omfattende editionsindsats stimuleret den by- og politihistoriske forskning og naturligt rejst spørgsmålet om, hvordan disse politiordninger skal fortolkes. Var de manifestationer af bystyrenes egen frie vilje, og i hvilket omfang afspejlede de i så fald forskellige grupperes interesser, eller var de kort og godt diktater oppefra?

For at besvare dette spørgsmål har Jørgen Mührmann-Lund i *Borgerligt regimente* undersøgt „hvordan enevældens politiordninger blev håndhævet i det lange 1700-tal (ca. 1680-1800) i købstæderne Aalborg og Sæby samt landjurisdiktionen Børglum-Jerslev herreder, som alle lå i Aalborg stiftsamt“. Da politiordningerne jo er normative kilder, kan det ofte være svært at gennemskue, i hvilket omfang de afspejlede reelle forhold, eller om de blot var smukke lokal- eller landspolitiske hensigts- og policy-erklæringer, og derfor forekommer det denne anmelder særdeles relevant at undersøge den daglige forvaltning af dem. Heldigvis har dette været muligt takket være fyldigt bevarede arkiver både efter stiftamtmanden på Aalborghus og den aalborgensiske byfoged og rådstue, mens kilderne fra Sæby og Børglum-Jerslev Herreder er langt mere sporadiske. Føjes dertil, at forfatteren, der er en kynig forsker og arkivkender, også har gjort flittig brug af de relevante kilder i Danske Kancellis store arkiv, må man rose ham for at have undersøgt problemstillingen særdeles grundigt og kompetent. Undersøgelsen omfatter for Aalborgs vedkommende følgende tematiske kapitler: Helligbrøde, Ærbarhed og gode sæder, Fremmede og løsgængere, Luksus og hasardspil, Det offentlige rum, Køb og salg samt Lavene, hvortil føjes kapitler om etableringen af det aalborgensiske politi og efterforskningen af forbrydelser.

I *Borgerligt regimente* kommer vi virkelig tæt på datidens mennesker og på deres dagligdag på godt og ondt, og det er ganske tydeligt, hvor-

ledes borgerne ikke var sene til at udnytte de løsningsmuligheder, som et potent bystyre og ikke mindst en potent stiftamtmand kunne levere. Som blot et eksempel blandt utallige accepterede magistraten i 1742 at bekoste en ny lænke, således at natmandens 20-årige vanvittige søn kunne lækkes fast til sin seng. Han var kort tid før sluppet løs af den træklods, faderen havde anbragt om hans ben og huserede nu nøgen rundt i byen, hvor han brød ind i husene og spiste sig mæt i borgernes brød. Det var ikke „god politi“, og det fik derfor magistraten til både at reagere og at punge ud.

Som det fremgik af indledningen, forbandtes politiordningerne med købstæder og større bysamfund, og det er da også den store stiftsstad ved Limfjorden, der fylder langt mest i *Borgerligt regimente* (s. 54-284), mens den lille købstad Sæby med kun 500 indbyggere fylder mindst (s. 286-329) med Børglum-Jerslev Herreder liggende midt imellem (s. 322-92). Det noget overraskende valg af en landjurisdiktion i denne sammenhæng begrundes af Jørgen Mührmann-Lund med, at det bør kunne „kaste lys over politiforvaltningens urbant-borgerlige karakter“, mens Sæby repræsenterer lilleputkøbstaden uden laug og uden magistrat (s. 18). Forfatteren har tydeligvis her forestillet sig muligheden af en givende komparation, „ud fra en antagelse om, at det tidligt moderne politi primært vedrørte de privilegerede købstæders velfærd. Dette forhold har efter min mening været overset af de tyske politihistorikere, som udelukkende har fokuseret på modsætningen mellem kongemagt og befolkning, selvom de tidligt moderne stater var standssamfund“ (s. 17). Desværre bliver forfatterens forventninger på dette punkt langt fra indfriet, da de konklusioner, der kan drages i relation til den overordnede politiordningsproblematik, er beskedne – måske ved nærmere eftertanke ikke voldsomt overraskende; for „hvor kan man plukke roser, hvor ingen roser gror?“ En sammenlignende undersøgelse af politiforvaltningen i Aalborg med en anden af landets store stifts- og handelsbyer eller med en større udenlandsk by ville, forekommer det denne anmelder, have været langt mere givtig.

Den norske metodelærer Ottar Dahl fremhæver et sted i sin disputats *Om årsaksproblemer i historisk forskning. Forsøg på en vitenskapsteoretisk analyse* (Oslo 1957) som noget karakteristisk ved nordisk historieskrivning, at den ofte baserer sig på et meget stort antal kildeudsagn, som hver for sig har et meget lavt informationsniveau, hvilket forledte en af opponenterne, Jens Arup Seip, til at fremkomme med den humoristiske bemærkning, at der som regel var „lidt kød og meget sovs“ i sådanne afhandlinger. Denne betragtning kan godt gøres gældende i forhold til Jørgen Mührmann-Lunds bog, som rummer et utal af små detaljer og kildeuddrag, hvis betydning og rækkevidde i mange tilfælde

ikke står klart. Der er jo ikke som sådan noget galt i at bringe mange informationer, men det er vigtigt, at forfatteren er sig bevidst, at mange udsagn ikke i sig selv siger noget vigtigt eller fortæller historien; de skal vurderes og fortolkes for at kunne bidrage til besvarelse af den rejste problemstilling.

I bogens afsluttende kapitel sammenfatter Jørgen Mührmann-Lund resultatet af sin forskning i formuleringen om, at „den overordnede konklusion på undersøgelsen er, at selv under Europas strengeste enevælde vedblev politiforvaltningen i provinsen at have mere karakter af „borgerligt regimente end af enevældig socialdisciplinering“ (s. 393). Desværre kommer han ikke i det ellers ganske store konkluderende kapitel (s. 393-406) ind på præcist, hvilke momenter og delresultater det er, som tilsiger ham at udtale denne konklusion. „Det siger sig selv, at det er vanskeligt og i en mikrohistorisk undersøgelse som denne umuligt at påvise, om politiforordningerne på langt sigt „virkede“ socialdisciplinerende eller ej“, skriver han s. 400, og fortsætter, „Undersøgelsen har vist, at under enevælden blev politiforordningerne om sabbatorden, ulydige tjenestefolk og hovbønder, løsgængerer, luksus og lavsskikke ofte set som et middel til at opdrage befolkningen til arbejdsomhed, nøjsomhed og gudsfrygt for at forøge rigets velfærd og dermed statens magt“.

Jørgen Mührmann-Lund er hele vejen gennem *Borgerligt regimente*, der særdeles rosværdigt er udstyret med fortrinlige navne- og emneregistre, optaget af spørgsmålet om, hvorvidt politiordningerne var udtryk for magthavernes disciplinering oppefra eller borgernes ønsker nedefra om selv at tilvejebringe gode og givtige rammer for livet i deres egen by. Spørgsmålet om „socialdisciplinering eller „god politi“ dukker således op mange gange, og som vi netop har set det ovenfor, falder hans afsluttende dom ud til fordel for det lokale. Denne anmelder kan ikke undslå sig for en lurende fornemmelse af, at der kunne have været konkluderet lige det stik modsatte, og det stiller jo spørgsmål ved problemstillingens forskningsmæssige frugtbarhed i det hele taget. I stedet for det meget bastante „enten-eller“, havde det været befriende med nogle overvejelser over, om der måske ikke rettere er tale om et „både-og“, især når forfatteren selv har gjort sig den erfaring, at „kildematerialet ofte vil pege på andre sammenhænge end teorierne“ (s. 393). Det ville kunne have åbnet for en strukturanalyse, hvor der ikke så meget fokuseredes på de tusind småting og daglige kontroverser i bylivet, men mere på konsekvenserne af enevældens store, nyskabende „serviceforbedringer“ i form af en effektiv regional- og lokal statsforvaltning med stiftamtmanden i spidsen, de summarisk-inquisitoriske politiretter og ikke mindst statsfinansieringen af straffesager, blot for at nævne nogle af de vigtigste. Det ville kunne have kastet

et bredere lys over købstædernes politiforvaltning i en epoke af danmarkshistorien, hvor livet også her på mange måder ændredes markant, og det ville også kunne have be- eller afkræftet, i hvilket omfang der etableredes en alliance mellem enevældens centrale magthavere og byaristokratiet vendt mod købstædernes lavere klasser.

Karl Peder Pedersen

| SVANTE NORRHEM: *Mercenary Swedes. French Subsidies to Sweden 1631-1796*, oversat af Charlotte Merton, Nordic Academic Press, Lund 2019, 292 s., 249 SEK.

Subsidier i denne bogs forstand er betalinger fra én stat til en anden som del af et allianceforhold. Det er naturligvis specificeret, hvad modtagerlandet skal gøre til gengæld; men fordi den modtagende stat lover at agere i eget navn, må subsidier indgå i et bredere allianceforhold: gensidige løfter og garantier, et politisk program, måske ligefrem en handlingsplan. Subsidier fra de store magter til de små var et grundforhold i den europæiske politik i 1600- og 1700-tallet. Frankrig indgik i gennemsnit en traktat, der involverede subsidier, med 18 måneders mellemrum, mest med stater i det tyske rige. Med til disse hørte de to nordiske riger. Subsidier findes også nu, men bliver normalt leveret i varer, som militærhjælp. De er stadig vigtige i forholdet mellem stormagterne og deres klienter i den fattige del af verden.

Der er og var fænomener, som grænser til subsidierne. I 1600- og 1700-tallet var et af dem udlejning af regimente, som blev stillet under en fremmed magts kommando, uden at det politiske forhold i øvrigt var så nært. Der var også betalinger til enkeltpersoner. I det fransk-svenske forhold gav begge stater store gaver til nøglepersoner på den anden side. I den svenske frihedstid betalte Frankrig i stort omfang til svenske politikere, et fænomen på grænsen mellem korrupsion og partistøtte. Norrhems bog har en del stof om betalinger til enkeltpersoner. Som hovedregel et det dog ikke *Mercenary Swedes*, men *Mercenary Sweden*, der er emnet.

Subsidierne var altså penge, øremærkede til militære formål og udbetalt fra en stat til en anden som element i en alliance. Alligevel spiller krigsfinansiering, militærhistorie og international politik kun en perifer rolle. Bogens fokus er subsidierne set inde fra Sverige. Hvordan tænker man om dem, hvilke følelser vækker de, hvilke stridigheder og modsætninger træder frem i forholdet mellem staterne og mellem svenskere med forskellig position, hvilken palet af argumenter kommer frem i lukkede og åbne debatter, og hvilke konsekvenser